

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗУ СВЯТОГО У САКРАЛЬНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ МОЛИТОВ)

У статті представлений аналіз звертань до святих у сакральних текстах. Дослідження здійснене на матеріалі україномовних молитов (православних та греко-католицьких) і розкриває образ святого, віддзеркалений у звертаннях до нього. Аналіз виконаний з урахуванням гендерних та вікових особливостей святих.

Ключові слова: молитва, сакральний текст, святи, номінація адресата мовлення, гендерні особливості.

Олеся Гаврилашук

Лексико-семантическое представление образа святого-мужчины в сакральном тексте (на материале молитв)

В данной статье проанализированы обращения к святым в сакральных текстах. Исследование выполнено на материале украиноязычных молитв (православных и греко-католических) и раскрывает образ святого, отображенный в обращениях к нему. Анализ осуществлен с учетом гендерных и возрастных особенностей святих.

Ключевые слова: молитва, сакральный текст, святие, номінація адресата речи, гендерные особенности.

Olesia Gavrylashchuk

Lexical-semantic expression of type of the saint in the sacramental text (on the basis of the prayers)

In this article is presenting an analysis of the forms of address to the Saints in the sacramental on the basis of the Ukrainian prayers (Orthodox and Greek-Catholic). This research is showed a type of the Saint, which is represented in the forms of address to him. This analysis is executed on the basis of the gender and age peculiarities of the Saints.

Key words: prayer, sacramental text, Saints, name of addressee of the speech, gender peculiarities.

Об'єктом зацікавлення українських науковців стають мовні особливості відтворення рідною мовою змісту Святого Письма, акафістів, проповідей, молитов та інших текстів релігійного призначення. Проблемі таких перекладів присвячені праці Н. Бабич [1], Н. Гуйванюк [4], В. Німчука [7] та ін. Важливим, на наш погляд, є вивчення мовно-стилістичних особливостей молитви як жанру, які детально були розглянуті у працях Н. Бабич.

Почасти предметом дослідження мовознавців стають номінації адресата мовлення у сакральних текстах, зокрема А. Петрушко розглядає звертання у Новому Завіті (звертання Ісуса до Бога та до своїх учнів; звертання окремих осіб до Ісуса Христа; звертання святих до масового адресата) [8, с. 609]. Не менш актуальним є вивчення номінацій адресатів, якими виступають духовні особи, чому приділяють увагу у своїх працях з мовного етикету С. Богдан [2, с. 414-431], О. Маленицька [3], О. Миронюк [6, с. 129-130], В. Пономаренко [9, с. 269] та ін. Про номінації адресата мовлення у сакральних текстах, зокрема, у молитві, пише М. Скаб [10], а також у своїх дослідженнях про звертання у текстах цього жанру (у тому числі і до святих) згадують С. Лук'янчук [5, с. 14], аналізуючи роль епітетів у конфесійному стилі, та польська дослідниця М. Макуховська [12], характеризуючи мову молитви.

Матеріалом дослідження є україномовні (православні та греко-католицькі) акафістики та молитовник. Оскільки переклади містять деякі розбіжності у написанні імен святих, зберігаємо текст кожного із варіантів (наприклад, *Пантелеймоне* і *Пантелеїмоне*, *Іоанне* та *Йоане*, *мученику* і *мучениче*, *молільнику* і *молільниче*). Із текстів молитов нами було виписано 177 контекстів із номінаціями адресатів-святих, 114 із яких містять звертання до святого, 54 – до святої та 9 – до колективу.

До лексико-семантичного аналізу залучено Великий тлумачний словник сучасної української мови (К., 2009), Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. у двох томах (К., 1977-1978), Краткий словарь агиографических терминов В. Живова (М., 1994). Оскільки молитви до святих містять їхні характеристики, що найповніше віддзеркалює спосіб

життя того чи того святого, то ми залучили до роботи „Життя святих” у семи томах (К., 2006-2008).

Молитва як жанр має свої мовно-стилістичні особливості, зумовлені комунікативним призначенням. Зокрема, Н. Бабич з-поміж стилістичних рис молитви визначає: часті риторичні звертання; звертання, подані з вигуками захоплення, розчулення; нанизування звертань до однієї особи; застосування уточнювальних звертань, іноді у формі складнопідрядного речення і звернення до Бога, Ісуса Христа, Божої Матері та апостолів на *ти* [1, с. 85-86]. Саме за допомогою молитви людина спілкується із вищими силами і „[...] застосовує відомі їй моделі із досвіду щоденного комунікування і трансцендує їх відносно Абсолюту. „Творить” образ Бога [...] та формує висловлювання до Нього за зразком відомих і випробуваних моделей міжлюдських стосунків” [12, с. 160] (переклад із польської мови тут і надалі наш. – О.Г.).

Із лексико-семантичного погляду номінації адресата мовлення у молитвах до святих ділимо на ті, що представлені власними та загальними назвами Звертання до святих зазвичай багатокомпонентні, а головне слово у поширеній конструкції номінації адресата мовлення майже завжди поєднане із характеристикою святого, найчастіше вираженою епітетами. С. Лук’янчук пише про роль епітетів як складника номінацій адресата мовлення у молитві: „Епітети у молитовних текстах найбільш виразно виявлені у формулах звертань, де вони виражають міру пошанування, звеличення людиною божественних сил, служать засобом установаження духовного контакту між молільником і Всевишнім” [5, с. 14].

При аналізі вказуємо на розряд святого (апостол, архистратиг, великомученик, мученик, преподобний та ін.) згідно з канонізацією певного святого церквою. Сама ж лексема *святий* має таке тлумачення у словнику української мови: „Святий *поет.* свят, -а, -е. [...] 2. Який, за християнською релігією, провів життя у служінні Богові та якого після смерті церква визнала небесним заступником віруючих. // Праведний, непорочний, угодний Богові [...] (ВТССУМ, с. 1301). В аналізі відштовхуємося від значення головного слова багатокомпонентного найменування. Водночас виокремлюємо звертання до одного адресата-чоловіка та до кількох адресатів-чоловіків.

Номінації адресата мовлення у молитвах до одного святого.

„**Апостол**, -а, ч. 1. Згідно з євангельськими переказами – кожний з дванадцяти учнів Христа, яких він посилав проповідувати своє вчення. 2. *чого, перен., книжн.* Гарячий послідовник і проповідник якого-небудь учення, ідеї і т. ін.” (ВТССУМ, с. 37).

Номінації адресата мовлення у молитві до апостола представлені власною назвою, наприклад у реченні: *Так віруємо і так цю віру нашу сповідуємо у храмі, що в ім’я твоє, святий Андрію, славно збудований [...] (Акаф. 2007, т. II, с. 217),* та загальними назвами із семою ‘продовжувач вчення’ („апостол”, „послідовник”), наприклад у контексті: *Первозванний апостол Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, Церкви послідовнику верховний, всехвальний Андрію, славимо і величаємо апостольські труди твої [...] (Акаф. 2007, т. II, с. 217).*

Архистратиг. Оскільки у авторитетних тлумачних словниках не знаходимо пояснення значення слова „архистратиг”, а у Словнику староукраїнської мови це слово має лише позначку „титул святого Михаїла” (ССМ, т. 1, с. 80), посилаємося на видання „Життя святих”: „Над усіма [...] дев’ятьма небесними чинами ангелів чиноначальником і вождем поставлений Богом святий архистратиг Михаїл, як вірний служитель Божий” (ЖС, т. 6, с. 68). Підкреслимо, що святого архистратига Михаїла згадують разом із ангелами (*хори небесні*), оскільки він є вождем собору ангелів.

Звертання до архистратига Михаїла виражені власною та загальною назвами із значеннєвим компонентом ‘наставник ангелів’ („архистратиг”): *О святий Архистратиже*

Михаїле і всі небесні хори! (Акаф. 2000, с. 98), *О святий Архистратиже Михаїле і всі небесні хори!* (Акаф. 2000, с. 98).

„**Великомученик**, -а, ч. 1. *церк.* Назва, яку дала церква тим християнам, які зазнали тяжких тортур за віру. 2. *перен.* Той, хто прийняв муки за свої переконання, свою діяльність” (ВТССУМ, с. 119).

Номінації адресата мовлення у молитвах до великомучеників представлені власними: *О великий угодниче Христовий, страстотерпче і цілителю многомилостивий Пантелеїмоне!* (Акаф. 2000, с. 212), *О всехвальний святий великомученику і чудотворцю Юрію!* (Акаф. 2007, т. I, с. 249) та загальними назвами, що містять такі семи: ‘духовний сан’ („святитель”, „отець”): *О великий угоднику Христів, святителю отче Макарію, в житті твоєму вірних твоїх любов’ю, більшою за смерть [...] (Акаф. 2007, т. I, с. 281); ‘особа, що зазнає мук’ („великомученик”, „страстотерпець”): О преславний цілителю, великомучениче Пантелеїмоне!* (Акаф. 2000, с. 213); *О великий угодниче Христовий, страстотерпче і цілителю многомилостивий Пантелеїмоне!* (Акаф. 2000, с. 212); ‘особа, що лікує’ („цілитель”): *О преславний цілителю, великомучениче Пантелеїмоне!* (Акаф. 2000, с. 213); ‘той, хто угодив Богу святістю, безгрішністю свого життя’ („угодник”): *Тож Угодниче Божий, ублагай Христа Господа, щоб через твоє заступництво дарував здоров’я тілу моєму і душі моїй спасення. Амінь* (Акаф. 2000, с. 213).

„**Преподобний**, -а, -е. 1. *рел.* Святий, праведний. // у значення ім. **преподобні**, -них, *мн.* Святі, праведники. 2. *у сполуч. зі сл. отець, церк.* Священик, піп” (ВТССУМ, с. 1106).

Звертання у молитвах до преподобних передано за допомогою власних: *О священна главо, преподобний і богоносний отче наш Сергію [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 412) та загальних назв із значеннєвими компонентами: ‘особа, що повчає’ („наставник”): *О добрий пастирю і наставнику, приснозгадуваний ченців руських першоначальнику, преподобний і богоносний отче наш Антонію!* (Акаф. 2007, т. II, с. 307); ‘духовний сан’ („отець”): *Не забудь, блаженний отче, і обитель цю святу, яка завжди тебе шанує, але збережи її і всіх, хто живе і подвизається в ній [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 394); ‘провідник’ („пастир”): *О добрий пастирю і наставнику, приснозгадуваний ченців руських першоначальнику [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 307); ‘особа, що допомагає’ („помічник”, „слуга”): [...] *всім, хто до тебе звертається, скоропослушний помічнику!* [...] (Акаф. 2007, т. I, с. 333); *О священна главо, ангеле земний і людино небесна, преподобний і благоносний отче наш Феодосію, прекрасний слуга Пресвятої Богородиці [...]* (Акаф. 2007, т. I, с. 324); ‘охоронець’ („заступник”): [...] *преподобний отче наш Іове, постійний за нас до Господа молитвенику і теплий за душі наші заступнику; до тебе нині з розчуленістю звертаємося [...]* (Акаф. 2007, т. I, с. 319); ‘особа, що стоїть на чолі кого-, чого-небудь’ („глава”): *О священна главо, преподобний і богоносний отче наш Сергію [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 412); ‘особа, що започатковує щось’ („першоначальник”): *О добрий пастирю і наставнику, приснозгадуваний ченців руських першоначальнику, преподобний і богоносний отче наш Антонію!* (Акаф. 2007, т. II, с. 307); ‘виконавець священних дій, обрядів’ („молитвеник”): *Тому ми звиваємо до тебе: о претихий і лагідний угоднику Божий, сміливий перед Ним молитвенику, що ніколи не відганяєш тих, хто закликає [...]* (Акаф. 2007, т. I, с. 333); ‘особа, що творить чудеса’ („чудотворець”): *Охорони, чудотворцю святий, благосильними твоїми молитвами обитель твою, і всю Україну нашу [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 307); ‘надприродна істота’ („ангел”) та ‘земна істота’ („людина”): *О священна главо, ангеле земний і людино небесна, преподобний і благоносний отче наш Феодосію [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 324).

„**Пророк**, -а, ч. 1. За релігійними уявленнями – проповідник волі Божої” (ВТССУМ, с. 1166).

Номінації адресата мовлення у молитві до пророка Божого Іллі виражені власною (О прехвальний і пречудний пророче Божий **Ілле**, що засяяв на землі рівноангельським житієм твоім [...] (Акаф. 2007, т. II, с. 182)) та загальними назвами із семантичним представленням: ‘особа, що передбачає, віщує’ („пророк”): **Відверни від нас, пречудний пророче, заступництвом твоім праведний гнів Божий і позбав усі міста і села України нашої бездоцїв’я і голоду [...]** (Акаф. 2007, т. II, с. 183); ‘який уславив себе’ („преславний”): **Укріпи своїми молитвами, преславний, владу нашу, яка у великому і важкому подвизі трудиться [...]** (Акаф. 2007, т. II, с. 182-183).

„**Рівноапостольний** -а, -е. Якого за його діяння, подвижництво, святість прирівнюють до перших апостолів” (ВТССУМ, с. 1224). Вважаємо за потрібне доповнити наведене тлумачення визначенням із КСАТ В. Живова: молитва – це „називання святих, які особливо прославилися проповіданням Євангелія та наверненням народів до християнської віри” (КСАТ, с. 89) (переклад з російської мови тут і надалі наш. – О. Г.).

У молитві до рівноапостольного князя Володимира фіксуємо номінацію адресата мовлення, представлену власною ([...] **богообраний і богопрославлений, рівноапостольний княже Володимире** (Акаф. 2007, т. I, с. 208)) та загальними назвами, які містять такі значеннєві компоненти: ‘носій титулу’ („князь”): [...] **рівноапостольний княже Володимире! Ти відкинув зловір’я і нечестя язичницьке [...]** (Акаф. 2007, т. I, с. 208); ‘поширювач вчення’ („просвітитель”): [...] **славимо й дякуємо тобі, просвітителю наш і отче [...]** (Акаф. 2007, т. I, с. 208); ‘духовний сан’ („отець”): [...] **славимо й дякуємо тобі, просвітителю наш і отче [...]** (Акаф. 2007, т. I, с. 208); ‘особа, приємна для когось’ („угодник”): **О великий угоднику Божий [...]** **рівноапостольний княже Володимире!** (Акаф. 2007, т. I, с. 208); ‘який має певну якість, характеристику’ („благодарний”): **Благай, благодарний, Чоловіколюбця Бога, щоб Він продовжив на нас велику милість Свою [...]** (Акаф. 2007, т. I, с. 208); ‘який набув характеристику’ („богообраний”, „богопрославлений”): **О великий угоднику Божий, богообраний і богопрославлений, рівноапостольний княже Володимире!** (Акаф. 2007, т. I, с. 208).

Святий. Лексико-семантична характеристика святого у звертаннях до нього представлена за допомогою власних: **Святий всехвальний Йоане Богослове, возлюблений учню і друже Христовий!** (Акаф. 2000, с. 150); **Багатостраждальний і всехвальний мученику Воніфатію, до твого заступництва нині звертаємося [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 307) та загальних назв, які містять такі семи: ‘особа, що зазнає мук’ („мученик”, „страстотерпець”): **О святий угоднику Христів, страсотерпче і мученику Воніфатію, ти душею на небесах стоїш перед престолом Божим і трипостасною славою Божою насолоджуєшся [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 309); ‘охоронець’ („заступник”, „захисник”, „поборник”, „прогонитель”): **О преславний угоднику Христів Іоанне воїне, хоробрый у битвах, ворогів прогонителю і покривджених заступнику, всіх православних християн великий захиснику і угоднику Христів [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 234); **О великий поборнику, Іоанне воїне, не забудь нас, грішних [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 234); ‘особа, що повчає’ („учитель”, „наставник”): [...] **наставниче посників і пустинників, чистоти учителю і близький друже Христа [...]** (Акаф. 2000, с. 136); ‘особа, приємна для когось’ („угодник”): **О святий угоднику Христів, страсотерпче і мученику Воніфатію [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 309); ‘поширювач учення’ („проповідник”): **Хрестителю Христовий, покаюння проповідниче, не відвернися від мене [...]** (Акаф. 2000, с. 136); ‘продовжувач учення’ („учень”): **Святий всехвальний Йоане Богослове, возлюблений учню і друже Христовий!** (Акаф. 2000, с. 150); ‘виконавець священних дій, обрядів’ („молитвеник”): **О священна главо, кріпкий наш молитвенику і заступнику, святителю Феодосію! [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 219); ‘особа, що бореться’ („воїн”): **О преславний угоднику Христів Іоанне воїне, хоробрый у битвах [...]** (Акаф. 2007, т. III, с. 234); ‘прихильник когось’

(„друг” у значенні „[...] 2. чого. Прихильник, захисник кого-, чого-небудь” (ВТССУМ, с.)): *Святий всехвальний Йоане Богослове, возлюблений учню і дружже Христовий! [...]* (Акаф. 2000, с. 150); ‘особа, що передбачає, віщує’ („пророк”): *Так, о Христовий Хрестителю, чесний Предтече, Пророче останній і перший у благодаті мучениче [...]* (Акаф. 2000, с. 136); ‘який має певну якість, характеристику’ („всечесний”, „хоробрий”): *Тож просимо Тебе, о всечесний: заопікуйся нами [...]* (Акаф. 2000, с. 150); *О преславний угоднику Христів Йоанне воїне, хоробрий у битвах, ворогів прогонителю і покривджених заступнику [...]* (Акаф. 2000, с. 234); ‘який набув характеристику’ („наречений”): *Тільки до тебе, Йоане святий, Благодаттю наречений, бож тебе перед Господом по Богородиці знав як найбільшого з усіх народжених* (Акаф. 2000, с. 136).

„Святитель, -я, ч., церк. 1. Урочиста назва вищої особи духовної ієрархії – архієрея. 2. Той, хто провів своє життя в служіння Богу й після смерті визнаний небесним заступником віруючих” (ВТССУМ, с. 1301).

У молитвах до святителів використано номінації адресата мовлення, представлені власними ([...] *почуй моління наше, отче Димитрію, і моли безперестанно за всіх нас Всесильного Бога [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 204)) та загальними назвами із семантичним наповненням: ‘провідник’ („пастир”): *О всеблагий отче Миколає, пастирю й учителю всіх, хто до тебе вдається [...]* (Акаф. 2000, с. 178); ‘особа, що повчає’ („учитель”): *О всеблагий отче Миколає, пастирю й учителю всіх, хто до тебе вдається [...]* (Акаф. 2000, с. 178); ‘особа, приємна для когось’ („угодник”): *О всеблаженний святителю Димитрію, великий угоднику Христів [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 204); ‘здібна особа’ („золотоуст”): [...] *золотоусте слов’янський, почуй нас грішних, що молимося до тебе [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 204); ‘духовний сан’ („святитель”, „отець”): *О всеблаженний святителю Димитрію, великий угоднику Христів* (Акаф. 2007, т. III, с. 204); [...] *почуй моління наше, отче Димитрію [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 204).

Священномученик. З огляду на те, що значення цього слова не подано у тлумачних словниках, трактуємо його за КСАТ: священномученик – це „мученик, що належить, що священного чину (священницького чи єпископського). Священномученики не складають окремого лику святих і на літургії згадуються разом із іншими мучениками [...]” (КСАТ, с. 102).

Молитви до священномученика Кипріяна містять номінації адресата мовлення, виражені власною (*О святий угодниче Божий, священномучениче Кипріяне [...]* (Акаф. 2000, с. 306)) та загальними назвами із такими значеннєвими компонентами: ‘особа, що зазнає мук’ („священномученик”): *О святий угодниче Божий, священномучениче Кипріяне [...]* (Акаф. 2000, с. 306); ‘виконавець священних дій, обрядів’ („молільник”): [...] *скорий помічнице і молільниче за всіх, хто до тебе прибігає!* (Акаф. 2000, с. 306); ‘особа, що допомагає’ („помічник”): [...] *скорий помічнице і молільниче за всіх, хто до тебе прибігає!* (Акаф. 2000, с. 306); ‘особа, приємна для когось’ („угодник”): *О святий угодниче Божий, священномучениче Кипріяне [...]* (Акаф. 2000, с. 306).

Номінації адресата мовлення у молитвах до кількох святих

Апостоли. Образ апостолів постає із номінацій адресатів, якими виступають власні назви: *О преславні апостоли Петре і Павле, ви душі за Христа віддали і кров’ю вашою пасовище Його удобрили! [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 202) та загальна назва, що є ключовим словом у конструкції звертання, із семою ‘продовжувач вчення’ („апостоли”): *О преславні апостоли Петре і Павле, ви душі за Христа віддали і кров’ю вашою пасовище Його удобрили!* (Акаф. 2007, т. II, с. 202).

Мученики. Звертання до кількох святих мучеників у молитвах виражені як власними (*О святі мученики і сповідники Христові Гурію, Самоне і Авівє!* (Акаф. 2007, т. II, с. 353)), так і загальними назвами, представленими семами: ‘особа, що зазнає мук’

(„мученики”), ‘особа, що трактує віросповідання’ („сповідники” у значенні, зрозумілому із контексту „Життя святих”: „Тоді ж він склав і книгу православного сповідання” (ЖС, т. I, с. 451)): *О святі мученики і сповідники Христові Гурію, Самоне і Авіве!* (Акаф. 2007, т. II, с. 353); ‘охоронець’ („заступники”), ‘особа, що здійснює священні дії, обряд’ („молитвеники”): *Теплі за нас заступники і молитвеники перед Богом [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 353).

Преподобні. Номінації адресатів мовлення представлені конструкціями із власними: *Преподобні і богоносні отці наші, Антонію і Феодосію [...]* (Акаф. 2007, т. I, с. 302) та загальними назвами, що містять такі семи: ‘духовний сан’ („отці”): *Вознесіть молитву, преподобні отці, і хворих зціліть, малодушних підтримайте [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘особа, що повчає’ („вчителі”, „наставники”): [...] *наставники чистоти і цнотливості, невтомні подвижники [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘охоронець’ („охоронителі”, „поборники”, „ангели”, „стіна” у переносному значенні „4. чого і з означ., перен. Те, що відокремлює, роз’єднує кого-, що-небудь, перешкода у здійсненні чогось” (ВТССУМ, с. 1394)): [...] *земні ангели, ближні друзі Христові і угодники Божі, обителі вашої славо і окрасо, всієї Галицької землі і всієї православної вітчизни нашої незборима стіно, наставники чистоти і цнотливості, невтомні подвижники, віри православної поборники, що збагатили і примножили преподобних старців землі Української, святої обителі Манявської непереможні охоронителі* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘об’єкт захоплення, похвали’ („слава” у значенні „1. [...] Той, ким пишаються, хто своїми заслугами, талантом і т. ін. приніс широке визнання, відомість кому-, чому-небудь” (ВТССУМ, с. 1342), „окраса” у переносному значенні „2. чого, перен. Предмет гордості якого-небудь середовища, колективу і т. ін.” (ВТССУМ, с. 837)): [...] *обителі вашої славо і окрасо [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘провідник’ („пастирі”): *Молимо вас, пастирі наші, охороніть нас молитвами вашими [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘особа, що робить самопожертви’ („подвижники”): [...] *наставники чистоти і цнотливості, невтомні подвижники, віри православної поборники [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘прихильник когось’ („ревнителі”, „друзі” у значенні „2. чого. Прихильник, захисник кого-, чого-небудь” (ВТССУМ, с. 329)): *О всеблаженні і преподобні Іове і Феодосію, православної віри великі ревнителі [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); [...] *земні ангели, ближні друзі Христові і угодники Божі [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326); ‘особа, приємна для когось’ („угодники”): [...] *земні ангели, ближні друзі Христові і угодники Божі [...]* (Акаф. 2007, т. III, с. 326).

Святителі (три святителі Василій Великий, Григорій Богослов та Іоанн Золотоуст). Номінації адресатів мовлення представлені конструкціями із власними назвами (*Василію, Григорію і Іоанне, світлом православних догматів ви осяяли всі краї землі [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 234)) та загальною назвою, що містить сему ‘поширювач вчення’ („світильники”): *О пресвітлі світильники Церкви Христової, Василію, Григорію і Іоанне [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 234).

Страстотерпці. Лексичне значення цього слова відсутнє у тлумачному словнику української мови, тому подаємо визначення із словника В. Живова: „Страстотерпець, назва християнських мучеників. В принципі це найменування може застосовуватися при називанні усіх мучеників, які зазнали страждання” (КСАТ, с. 105). Також так називають тих святих, які прийняли мученицьку смерть не від гонителів християнства, а від єдиновірців через заговор, підступництво (КСАТ, с. 105).

Номінації адресатів мовлення у молитві до страстотерпців виражені власними ([...] *мужні страстотерпці Борисе і Глібе, ви від юності Христу вірою, чистотою і правдою служили [...]* (Акаф. 2007, т. II, с. 271)) та загальними назвами, що представлені словами із семами: ‘особа, що зазнає мук’ („страстотерпці”): *Молимо вас, христолюбиві*

страстотерпці, виблагайте у великодаровитого владика всім нам відпущення гріхів наших [...] (Акаф. 2007, т. II, с. 271); ‘дві особи’ („двоїця”), ‘товариство однодумців’ („братія” у значенні „2. Ченці однієї общини або монастиря” (ВТССУМ, с. 96)): *О двоїце священна, братіє прекрасна, мужні страстотерпці Борисе і Глібе* (Акаф. 2007, т. II, с. 271).

Отримані значеннєві компоненти, що представляють звертання у молитвах до святих (чоловічої статі) можна віднести до лексико-семантичних груп номінацій адресата мовлення. У своєму дослідженні за основу поділу на групи беремо класифікацію М. Скаба, яка враховує значення лексем з огляду на їх функціонування у ролі номінацій адресата мовлення [11, с. 36-72].

Звертання до святих належать до таких лексико-семантичних груп номінації адресата мовлення: загальна назва особи, назви осіб за їх стосунками з іншими особами (*угоднику, угодники, друзі, ревнителі, братіє*), за родом діяльності (*апостоле, послідовнику, учню, отче, святителю, цілителю, учителю, наставнику, пастирю, главо, першоначальнику, молитвенику, молільнику, просвітителю, проповіднику, апостоли, отці, світильники, вчителі, наставники, пастирі, сповідники*), за суспільним статусом (*княже*), за особливостями поведінки, способу життя (*великомученику, мученику, страстотерпцю, священномученику, слуго, заступнику, помічнику, поборнику, прогонителю, воїне, мученики, страстотерпці, заступники, охоронителі, поборники, подвижники, ангели, стіно*) та за особистими й набутими якостями (*чудотворцю, пророче, золотоусте, славо, окрасо, преславний, благосердний, всечесний, хоробрий, богообраний, богопрославлений, наречений*).

З огляду на проаналізоване, можна твердити, що називання святих-чоловіків у молитвах дещо відрізняються своєю прагматичною мотивацією від мотивації називання адресата мовлення у звичайній ситуації спілкування, оскільки у звертаннях насамперед акцентовано увагу на типових для догматів християнської релігії моральних якостях особи. Перспективним вважаємо дослідження лексико-семантичних характеристик номінацій адресата мовлення у молитвах до святої з метою порівняння особливостей творення образів святих-чоловіків і -жінок у молитві.

Література

1. Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки. Збірник науково-дидактичних праць / Бабич Н. Д. – Чернівці : Видавничий дім „Букрек”, 2009. – 216 с. – ISBN 978-966-399-179-5.
2. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / Богдан С. К. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с. – Бібліогр. : С. 467-474. – ISBN 5-7707-9730-4.
3. Богдан С. , Маленицька О. Церковна лексика і церковний мовний етикет у формуванні духовності школярів / Богдан С. , Маленицька О. ; Наукові записки : т. III. Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. Біблія на теренах України. – Острого : Видавничий комплекс Університету „Острозька академія”, 2000. – С. 542-547. – ISBN 966-7631-03-6.
4. Гуйванюк Н. Варіантність мовних засобів у перекладах сакральних текстів молитов українською мовою / Гуйванюк Н. ; Біблія і культура : зб. наукових статей : вип. 6 / за ред. А.Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 420-428. – ISBN 966-568-732-8.
5. Лук’яничук С. В. Епітет у конфесійному стилі сучасної української мови (функціонально-семантичний аспект) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Лук’яничук Світлана Василівна ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2008. – 22 с.
6. Миронюк О. Історія українського мовного етикету. Звертання / Миронюк О. – К. : Логос, 2006. – 167 с. – Бібліогр. : С. 152-165. – ISBN 966-581-702-7.
7. Німчук В. Іван Пулюй – перший перекладач молитов сучасною українською мовою / Василь Німчук // Біблія і культура : зб. наукових статей : вип. 1 / за ред. А.Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 174-179. – ISBN 966-568-255-5.
8. Петрушко А. Адресування у біблійному тексті / Петрушко А. ; Наукові записки : т. III. Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. Біблія на теренах України. – Острого : Видавничий комплекс Університету „Острозька академія”, 2000. – С. 608-612. – ISBN 966-7631-03-6.
9. Пономаренко В. П. Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність : монографія / Пономаренко В. П. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – ISBN 978-966-489-006-6.

10. Скаб М. Особливості виявлення апеляції в сакральних текстах // Скаб М. С. ; Біблія і культура : зб. наукових статей : вип. 1 / за ред. А.С. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 221-224. – ISBN 966-568-255-5.
11. Скаб М. С. Прагматика апеляції в українській мові : навч. посібник / Скаб М. С. – Чернівці : Рута, 2003. – 80 с. – ISBN 966-568-594-5.
12. Makuchowska M. O języku modlitwy / Makuchowska M. ; Czterechsetlecie unii brzeskiej. Zagadnienia języka religijnego / pod. red. Z. Leszczyński. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998. – S. 157-167.

Умовні позначення назв джерел та словників

- Акаф. 2000** – Акафісник – Львів : Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ „Свічадо”, 2000. – 340 с. – ISBN 966-561-197-6.
- Акаф. 2007** – Акафісник : у 3 т. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2007.
- Т. 1. – 2007. – 336 с.
- Т. 2. – 2007. – 416 с.
- Т. 3. – 2007. – 368 с.
- ВТССУМ** – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с. : іл. – ISBN 966-569-013-2.
- ЖС** – Життя святих (вибрані) українською мовою, викладені за повчанням Четьїх-Міней св. Димитрія Ростовського : у 7 т. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2006-2008.
- Т. 1 : Січень – лютий. – 2006. – 712 с.
- Т. 2 : Березень – квітень. – 2007. – 704 с.
- Т. 3 : Травень – червень. – 2007. – 848 с.
- Т. 4 : Липень – серпень. – 2007. – 816 с.
- Т. 5 : Вересень – жовтень. – 2008. – 768 с.
- Т. 6 : Листопад – грудень. – 2008. – 640 с.
- Т. 7 : Грудень. – 2008. – 662 с.
- КСАТ** – Живов В. М. Святость: Краткий словарь агиографических терминов. – М., 1994.
- МЛ** – Молитовник-лікувальник. До якого святого і при яких випадках-хворобах слід молитися. – Львів : Золота струя, 2009. – 326 с.
- ССУ** – Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. у двох томах. – К. : Наук. думка, 1977-1978.
- Т. 1. – 1977. – 634 с.
- Т. 2 – 1978. – 594 с.